

ТЕНДЕНЦІ У ЗМІНІ ЧИСЕЛЬНОСТІ І СКЛАДІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Ключові слова: трудові ресурси, кваліфікація, великотоварне виробництво, середні та малі форми сільськогосподарського виробництва, домогосподарство

В умовах проголошеної стратегії на євроінтеграцію сільське господарство є однією із провідних і найбільш перспективних галузей народного господарства України. Традиційно в сільськогосподарському виробництві задіяна велика частина працюючого населення країни. Уже зараз сільське господарство є експортоутворюючою галуззю. Згідно Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року передбачалася орієнтація на розвиток великотоварного виробництва, і одночасно ставилось за мету збереження демографічного потенціалу і трудових ресурсів аграрного сектору [1].

Дослідженню тенденцій зміни чисельності і структури трудових ресурсів, їх використання та відтворення присвячені публікації М. М. Матюхи, П. Т. Саблука, М. Шаповала, В. В. Юрчишина, К. І. Якуби, С. Г. Кафлевської та інших, але соціальна і економічна сторона даного питання залишається актуальною.

До 90-х років в сільському господарстві підтримувався високий рівень трудової участі сільського населення. Так, за даними Інституту аграрної економіки УААН, коефіцієнт зайнятості в сільському господарстві України в 1994 р. становив 85,4%, в т.ч. жінок — 83,7%, тоді як у країнах Західної Європи і США не перевищував відповідно 70% і 40%. Прийнято говорити, що високий рівень зайнятості є результатом екстенсивного напрямку розвитку, низького рівня виробництва і продуктивності праці. В 2000-х роках укрупнення господарств привело до масового звільнення працівників, та стало однією з причин соціально-економічного занепаду села. Арендні відносини, вузька спеціалізація в рослинництві чи тваринництві, впровадження у виробництво техніки і новітніх технологій значно скоротило потребу в ручній праці. Знизився попит на робочу силу в містах, які раніше могли працевлаштовувати необмежену кількість сільських мігрантів. Все це привело до катастрофічної ситуації з працевлаштуванням на селі. Масова незайнятість сільського населення – надзвичайно гостра соціальна проблема, наслідками якої є бідність, апатія, зневіра, напруженість відносин у сім'ях і сільських громадах, поширення на селі криміногенних явищ [2].

Розглянемо причини тієї ситуації, що склалась із трудовими ресурсами в сільському господарстві.

Розпад колгоспів і радгоспів, ліквідація середніх і малих господарств з низьким технічним і технологічним рівнем виробництва, залишила без можливості працевлаштування більше половини селян. Як правило це працівники з низькою кваліфікацією, середнього та старшого, в тому числі, пенсійного віку. Для створення сильного власного господарства у них не вистачає ні засобів ні здоров'я. Руйнація соціального середовища на селі залишила їх наодинці з власними проблемами.

Великотоварне виробництво вимагає високої або в крайньому випадку середньої кваліфікації від працівників та відповідальності за свою працю. Це стало другою проблемою трудових ресурсів, оскільки перекваліфікації і підвищення кваліфікації ні працедавці ні професійно-технічна школа не здійснюють. Для обслуговування новітньої техніки і технологічного обладнання потрібні високого рівня спеціалісти, яких село не має, а молодь отримавши освіту не хоче їхати в необлаштовані села, адже проблему благоустрою житла вирішити можна лише за власний рахунок.

В умовах занепаду сільської місцевості загострюється демографічна ситуація. Висока смертність внаслідок постаріння населення та низького рівня медичного обслуговування, низька народжуваність зводять нанівець перспективи відтворення трудового потенціалу сільського господарства. До того ж, як вважає С.Г. Кафлевська, демографічні процеси втратили вирішальне значення для формування чисельності зайнятого сільського населення. Основною причиною скорочення його чисельності стало зменшення попиту на робочу силу у регіоні сільськогосподарських підприємств і зростання рівня безробіття [3].

Значну роль у формуванні якісного складу трудових ресурсів сільського господарства відіграє міграція. Як і раніше, молодь, що хоче навчатись і продуктивно працювати, покидає села і за відсутності соціальної інфраструктури і достойного працевлаштування повертатися не збирається, а отже з часом працедавець буде змушений переміщати не тільки техніку з одного регіону в інший а і обслуговуючий персонал, а це вимагатиме облаштування відповідних умов для життя і відновлення сил працівників.

На нашу думку для подолання кризової ситуації, що склалась з працевлаштуванням на селі необхідно, по-перше, всіляко підтримувати на державному та регіональному рівні середні та малі форми сільськогосподарського виробництва. Приватні та фермерські господарства виконують економічні та соціальні функції для забезпечення стабільного розвитку вітчизняної економіки [4]. Вони постачають на внутрішній ринок продукти харчування, а місцевій промисловості сировину, створюючи при цьому конкурентне середовище великому сільськогосподарському бізнесу, допомагають домогосподарствам технікою і кормами для тваринництва. Приватні сільськогосподарські та фермерські господарства забезпечують працевлаштування сільського населення, знижуючи таким чином рівень безробіття і соціальної напруги.

Впровадження програм сільського розвитку на основі екологічного виробництва, дасть можливість відродити село і забезпечити населення якісними продуктами харчування. В програмі можуть приймати участь об'єднання домогосподарств, чи навіть окремі домогосподарства зацікавлені розвиватись в перспективному напрямку за підтримки місцевих громад.

На державному рівні необхідно підтримати і простимулювати підготовку кваліфікованих професійно-технічних кадрів і спеціалістів для працевлаштування в сільськогосподарських підприємствах. За даними дослідження Міжнародної організації праці в Україні, і не тільки в сільському господарстві, спостерігається гостра нестача висококваліфікованих кадрів, яку працедавці пов'язують із відсутністю співпраці закладів освіти і підприємств.

В перспективі необхідно розвивати соціальну інфраструктуру села, адже в Україні за даними статистики велика кількість фрілансерів (найбільше на пострадянському просторі), які із задоволенням згодні жити в екологічно чистій сільській місцевості, при умовах розвинутої інфраструктури. Загальноприйнятим для європейського простору є диверсифікація діяльності сільського населення з розвитком несільськогосподарських виробництв.

Отже, за умови активної підтримки держави і спрямованої в перспективу роботи місцевих громад негативні тенденції розвитку села і трудових ресурсів можна подолати, а сільське господарство України може посісти гідне місце в європейському і світовому просторі.

Список використаних джерел: 1. *Комплексна програма розвитку українського села на період до 2015 року (проект) // Економіка АПК. – 2007. – №1. – С.3-49.* 2. *Чорна Л.О., Коваленко О.О., Степанюк О.В. Особливості формування політики зайнятості населення в сільськогосподарських регіонах. / Л.О. Чорна, О.О. Коваленко, О.В. Степанюк // АгроСвіт. – 2009. - №5. – С. 50-52.* 3. *Кафлевська С.Г. Відродження демографічно-трудоного потенціалу аграрної галузі регіону./ Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки.-2011.- №1. – С. 114-120.* 4. *Шкарлет С.М. та ін. Теоретичні та прикладні аспекти сталого розвитку: функціональний, галузевий і регіональний вектори : монографія. – К. : Кондор-Видавництво, 2015. – С. 299-314.*